

Аліна Петрівна Фрадинська,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», м. Хмельницький

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКОВИЙ СТИЛЬ ОСОБИСТОСТІ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

У статті здійснений теоретичний аналіз проблеми впливу основних соціально-психологічних чинників на вибір особистістю поведінкового стилю у конфліктних ситуаціях. Встановлено, що одними з зазначених чинників є спричинені конфліктом емоційні стани, особливості децентрації особистості та статеворольові установки учасників конфлікту.

***Ключові слова:** поведінковий стиль особистості, соціально-психологічні чинники впливу, емоційні стани, децентрація, статеворольові установки особистості.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні конфлікти та конфліктні ситуації є безпосередньою реальністю сучасності у житті кожної особистості. Поняття конфлікту належить як науці, так і повсякденній свідомості, яка наділяє його власним специфічним сенсом. Кожна людина інтуїтивно розуміє, що таке конфлікт, але від цього розуміння його змісту не полегшується.

У повсякденному спілкуванні слово «конфлікт» застосовується щодо широкого кола явищ – від збройних сутичок і протистояння різних соціальних груп до службових чи сімейних суперечок, до проблем кожної особистості. Опинившись у конфліктній ситуації, особистість застосовує свій поведінковий стиль конфліктної взаємодії із суб'єктами конфлікту, намагаючись розв'язати ускладнені з ними взаєностосунки, тобто застосовує свої власні методи щодо вирішення цієї проблеми. Разом із цим, поведінкова стратегія особистості цілком залежить від розуміння природи конфлікту, а також від власного

сприйняття передконфліктної ситуації. Але іноді спотворене уявлення та оцінювання реальної дійсності призводять до застосування особистістю неадекватних методів поведінкового стилю та деструктивної стратегії. Це не тільки зумовлює поглиблення проблеми, а й ускладнення взаємовідносин між учасниками конфлікту, а й є загрозою для руйнування індивідуальних внутрішньо особистісних конструктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. На проблемі походження конфліктів та особливостях вияву особистісних поведінкових стилів та стратегій у конфліктних ситуаціях зауважено О. Бандуркою, Н. Грішиною, Дж. Доллардом, О. Журавльовим, Дж. Смедслундом, Т. Пашуковою, Ж. Піаже, Д. Флейвелом тощо.

Метою статті є теоретичний аналіз наукових поглядів щодо впливу основних соціально-психологічних чинників на поведінковий стиль особистості у конфліктних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Кожна конкретна ситуація вимагає використання людиною відповідної стратегії й тактики, що відповідає поставленим цілям і завданням. Вибір оптимальної лінії поведінки учасників конфліктної взаємодії надасть їм можливість вийти із ситуації з найменшими втратами та з користю один для одного.

Одним з основних чинників впливу на поведінковий стиль особистості в конфліктних ситуаціях є емоції та зумовлені ними стани. Емоційні стани і в повсякденному житті часто розглядаються як змінені стани, або як специфічні та особливі стани свідомості. Людина, зробивши будь-яку безглуздість, часто пояснює свою поведінку, виправдовуючись перед оточенням: «я був у нестямі», або «я сам себе не пам'ятав» [4].

Свідома, раціональна регуляція поведінки людини, з одного боку, спонукає емоції, але, з іншого боку, вона протистоїть поточним емоціям. Уся довільна регуляція діяльності людини здійснюється всупереч сильним

конкуруючим емоціям. Проте, чим нижче рівень свідомої регуляції, тим більшу свободу отримують емоційно-імпульсні дії: вони не мають свідомої мотивації, та їхні цілі не сформовані свідомістю, а, однозначно, зумовлюються характером самої дії (наприклад, імпульсивне уникнення предмету, що падає). Емоції домінують там, де недостатня свідомо регуляція поведінки: при дефіциті інформації для свідомої побудови конструктів діяльності, при недостатності знань щодо свідомих способів поведінки. Але це не означає, що чим свідоміше дія, тим меншу значущість мають емоції. Навіть розумові дії зумовлюються емоційною основою. У регульованих свідомістю діях людини, емоції забезпечують їхній енергетичний потенціал та підсилюють той напрям дії, результативність якої є найбільш вірогідною. Допускаючи велику свободу свідомого вибору цілей, емоції визначають основні напрями діяльності [3].

Наступний чинник впливу на вибір поведінкового стилю особистістю є децентрація. Термін «децентрація» (від лат. de – префікс, який означає заперечення, скасування та centrum – центр кола, зосередження) був введений Жаном Піаже під час дослідження мислення і мовлення дитини на протипагу поняттю «центрація» – ефект, який полягає в тому, що елементи, на яких фіксується погляд, переоцінюються в порівнянні з іншими. За допомогою цих двох понять вчений намагався підкреслити відмінності між мисленням та сприйманням. Децентрація є важливим компонентом спілкування на поведінковому, когнітивному та емоційному рівнях. Децентрація, ідентифікація, рефлексія й емпатія виконують пізнавальну функцію у спілкуванні за умови, якщо індивід при взаємодії орієнтується на позицію, точку зору іншого. Децентрація забезпечує сприйняття людини як об'єкта поведінкових характеристик, на основі яких формуються уявлення про його наміри, думки, здібності, емоції, установки тощо. Джерелом децентрації виступає безпосереднє спілкування з іншими людьми [1]. Розвиток децентрації починається саме у ставленні особистості до інших людей. На думку Дж. Смедслунда, важливу роль у розвитку децентрації відіграють комунікативні конфлікти, під час яких відбувається зіткнення суперечливих

точок зору, що спонукає суб'єкта до перетворення сенсу образів, понять та уявлень у власній пізнавальній позиції. У свою чергу, Д. Флейвел пов'язує з децентрацією успішне і безконфліктне прийняття іншої людини. На нашу думку, сприйняття та розуміння іншої людини – дуже складний процес взаємодії. Спроможність поставити себе на місце іншого, повинна сприяти вирішенню конфліктної ситуації, а нездатність до децентрації навпаки – ускладнювати процес взаємодії. У свою чергу, Т. Пашукова у своїх дослідженнях стверджує, що саме тип взаємодії впливає на рівень децентрації (а не децентрація на тип взаємодії), і саме конкуренція (змагання) більше впливає на рівень децентрації ніж кооперативні відносини [2].

Як чинник впливу на вибір стратегії поведінки в конфлікті є статево-рольові установки особистості [4]. Маскулінні та фемінні особистості найчастіше схильні діяти згідно зі сталими стереотипами, в той час як андрогенна статево-рольова ідентичність визначає адекватне ставлення до оточуючих, а недиференційований тип не визначає для особистості певних стилів поведінки та типів ставлення до оточення.

Маскуліність визначає авторитарне, егоїстичне й агресивне ставлення до людей, домінування над людьми, незалежну поведінку з прийняттям «боротьби». Фемінність зумовлює підлеглий, залежний та альтруїстичний тип ставлення до оточення, залежну поведінку, стратегію ухилення від боротьби та комунікабельність.

Для андрогенних особистостей характерна стратегія незалежності та комунікабельність. Можна стверджувати, що андрогенна статево-рольова ідентичність дає людині більше можливостей для особистісного прояву, для вибору стратегій поведінки в різних ситуаціях, в той час як маскуліність диктує домінування у стосунках, а фемінність – залежність.

Окрім цього, за результатами досліджень у психологічній науці особливостей впливу соціального та індивідуально-психологічного рівнів статево-рольової ідентичності особистості на поведінку особистості в

конфліктних ситуаціях виявлено, що статеворольова ідентичність є також детермінантою поведінки в конфлікті [2].

Індивідуально-психологічний рівень статеворольової ідентичності визначає вибір певних стратегій поведінки особистості в конфлікті. Для маскулінних особистостей індивідуально-психологічний рівень детермінує вибір конфронтаційної поведінки в конфлікті. Згладжування та втеча не є можливими стратегіями виходу з конфліктної ситуації. Для фемінних особистостей індивідуально-психологічний рівень статеворольової ідентичності зумовлює вибір згладжування та втечі як способу вирішення конфліктної ситуації. Конфронтація фемінними особистостями не використовується. Компроміс є типовою стратегією поведінки в конфлікті, для особистостей як з маскулінною, так і з фемінною статеворольовою ідентичністю.

Отримані дані дають підстави стверджувати, що чим більше переважає фемінна або маскулінна частина в симптомокомплексі маскулінності/фемінності особистості, тим більш типову поведінку демонструє особистість. Можна зробити висновок, що яскраво виражена фемінність та маскулінність є детермінантами вибору стратегії поведінки в конфлікті.

Андрогінія зумовлює використання всіх стратегій поведінки в конфлікті однаковою мірою. Перевага андрогінними особистостями надається компромісній поведінці в конфлікті. Результати дослідження показали, що недиференційована статеворольова ідентичність не зумовлює певного стилю поведінки в конфлікті.

Отже, маскулінні та фемінні особистості схильні діяти згідно з гендерними стереотипами. Ригідність поведінкових проявів робить маскулінну та фемінну статеворольову ідентичність слабшою у порівнянні з андрогенною. Андрогінія є найбільш сильним та гнучким типом статеворольової ідентичності і визначає найбільш адекватну поведінку в конфлікті та ставлення до оточуючих. Недиференційований тип статеворольової ідентичності не

зумовлює для особистості сталих стратегій поведінки в конфлікті та типів ставлення до оточення [2].

Маскулінність визначає авторитарне, егоїстичне та агресивне ставлення до людей, домінування над людьми, незалежну поведінку з прийняттям “боротьби” у конфлікті. Фемінна статево-рольова ідентичність детермінує залежну поведінку, стратегію ухиляння від боротьби, комунікабельність, вибір згладжування та втечі як способу вирішення конфліктної ситуації.

Для андрогенної статево-рольової ідентичності притаманне дружнє та альтруїстичне ставлення до людей, незалежність та комунікабельність. Андрогінія не визначає постійного використання стратегії прийняття або ухиляння від “боротьби”. Андрогінні особистості надають компромісній поведінці в конфлікті.

Висновки. Отже, поведінка особистості є зовнішнім виявом активної діяльності особистості, що віддзеркалює конкретну її позицію та установку. Це певні вчинки та дії, які можна спостерігати зовні, їх певні послідовність та логічність, що тим чи іншим чином стосуються інтересів інших людей чи їх груп. Спостерігаючи у повсякденному житті за будь-якою особистістю, володіючи інформацією про її індивідуально-типологічні особливості, можна уявити її поведінковий стиль та стратегічні прийоми у конфліктній ситуації. З іншого боку, доцільним тут є вміння особистості керувати конфліктною ситуацією та застосування стратегії подолання конфлікту.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку ми вважаємо здійснення емпіричного дослідження щодо впливу соціально-психологічних чинників на поведінковий стиль особистості у конфліктних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Бандурка, О. М. Основи психології і педагогіки : підручник / О. М. Бандурка, В. О. Тюрина. – Харків : Вид-во нац. Ун-ту внутр. справ, 2003. – 336 с.
2. Гришина, Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с. : ил. – (Серия “Мастера психологи”)

3. Корнєв, М. Н. Соціальна психологія : підручник / М. Н. Корнєв, А. Б. Коваленко. – К. : Либідь, 1995. – 304 с.

4. Майерс, Д. Социальная психология. Интенсивный курс / Д. Майерс. – [4-е междунар. изд.]. – СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 510 с.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Волинець Н. В.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2014.

Фрадинская А. П. Основные социально-психологические факторы влияния на поведенческий стиль личности в конфликтных ситуациях

В статье осуществлен теоретический анализ проблемы основных социально-психологических факторов влияния на выбор личностью поведенческого стиля у конфликтных ситуациях. Определено, что одними из таких факторов являются спровоцированные конфликтом эмоциональные состояния, особенности децентрации личности та полоролевые установки участников конфликта.

Ключевые слова: поведенческий стиль личности, социально-психологические факторы влияния, эмоциональные состояния, децентрация, полоролевые установки личности.

Fradynska A. P. Social and psychological impact factors of individual behavioral style in conflict situations

The article presents a theoretical analysis of the impact major social and psychological factors in the selection of individual behavioral style in conflict situations. It is established that some of these factors are emotional states, characteristics of personality decentration and gender role installing the members of conflict.

Emotional states in everyday life are often considered as altered states, or as a specific and particular states of consciousness. Emotions dominate where there is a lack of conscious regulation of behavior: in short supply of information to the conscious constructs construction activities and conscious behaviors.

Decentration is an essential component of communication for behavioral, cognitive and emotional levels. The source of decentration acts communicating with other people. Development of the decentration begins with individual attitudes toward others. Important role in the development of decentration play communication conflicts in which there is a clash of conflicting points of view, prompting the subject to transform the meaning of images, concepts and ideas in their own cognitive position.

State gender installation of personality causing masculine and feminine personality traits are dependent on sustainable gender stereotypes in society about the behavior of women and men in conflict situations. The more feminine or

masculine predominant component in symptom masculinity/femininity of the individual, the greater its default behavior is.

Observing the behavior of any person in a conflict situation, knowing it's individual typological features can be explained by a tendency on choosing it's own behavioral style and predict intention to further resolve the conflict.

Keywords: *behavioral style of the individual, social and psychological factors influencing emotional states, decenteration, state gender installation of individual.*